

Ülkemizin Yol Göstericisi Bilim ve Akıl Olmalıdır.
Bilim ve Akıldan Uzak Arayışlar Felakete Yol Açar-2

Türk Tıbbının Tarihi

Prof. Dr. Ali ÖZDEN

- Türk tıbbı Anadolu'da uzun yıllar Orta Asya geleneksel tedavi yaklaşımının etkisi altında kalmıştır. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde İslami felsefenin etkisinde kalmış olsa da Hristiyan toplumların da etkisi izlenmektedir. Osmanlılar özellikle batı dünyasında 15.-16. yüzyıldaki bilimsel ve teknolojik gelişimlere ayak uyduramadığından bilimden kopmuş, tıpta dini uygulamalara öncelik vermek zorunda kalmışlardır.
- II. Mahmut döneminde yaşanan batılılaşma ile birlikte 14 Mart 1827'de ilk modern tıp okulu (Tıphane-i Amire) kurulur. Tıp eğitimi Fransız hocalarla Fransızca yapılmıştır.
- 1839'da cerrahi bilimler de dahil edilerek Galatasaray'da daha kapsamlı tıp okulunda "Mektebi Tıbbiye-i Adliye-i Şahane"de eğitim yine Fransızca olmakla birlikte tıp okulunun eğitim sorumluluğu Viyanalı Prof. Dr. Charles Ambroisse Bernard ve arkadaşlarına verilmiştir. O dö-

nemde Almanca konuşulan ülkelerde (Almanya, Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya'nın yerinde bulunan Bohemya ve Rutenya, İsviçre'nin bir bölümü) aynı tıp geleneği gelişmiştir. Bernard'ın ölümü üzerine gelen Prof. Dr. Spitzer ve arkadaşları eğitim sorumluluğunu üstlenirler ve 1842'de Avusturya Hastanesi'ni kurarlar.

- 1846'da Prof. Dr. Muhling ve arkadaşları hemşireleriyle birlikte gelerek "Alman Hastanesi"ni kurarlar.
- Prof. Dr. Ernst Von Düring 1880'li yıllarda deri hastalıkları hocası olarak özellikle de sifiliz (frengi) mücadelesinde çalışmıştır. Sifiliz özellikle hacca giden Rusya ve Avrupalı Müslümanlardan Türk hacılara taşınmıştır. Özellikle

II. Mahmut

Tıphane-i Amire

Dr. Bernard

Mektebi Tıbbiye-i Adliye-i Şahane

Avusturya Hastanesi

Alman Hastanesi

Dr. Ernst

İstanbul odaklı sifilizli birikiminde Balkanlarda, Romanya'da askerlik yapanların etkisi olmuş oralarda enfekte olanlar İstanbul'da bu hastalığı yaymışlardır. Yazın çalışmak için İstanbul'a giden Bolu ve Kastamonu'lu işçiler kışın dönüklerinde hastalığı memleketlerine taşımışlardır. Profesör Ernst 1902'ye kadar Kastamonu dahil birçok ilimizde çalışmıştır.

- 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra çoğunluğu Musevi, Rum, Ermeni doktor, uzmanlık eğitimi için Fransa'ya gitmişlerdir. Fakat Fransa'da padişahlık ve monarşi aley-

II. Wilhelm

hine faaliyette bulunmaları nedeniyle İstanbul, uzmanlık eğitimi için daha disiplinli olan Almanya ile işbirliğine karar verir. 1878 Berlin Antlaşması ile Alman-Türk askeri ve kültür anlaşması yapılır. II. Wilhelm 1898'de İstanbul'a gelir.

- 30.12.1898'de, saraydan uzak Haydarpaşa'da, Almanya'dan gönderilen prefabrik hastane Prof. Dr. Robert Reider kontrolünde "Gülhane Askeri Tıp Eğitim Hastane ve Okulu" olarak açılır (İkinci Selim'in yaptırdığı Selimiye Kışlasının yanında).

Dr. Reider

- 1899'da tıp okullarında gerçekleştirilen reform ile lise (Tıbbiye-i İdadî) 4 yıl ve Tıbbiye-i Şahane 5 yıla çıkarılır. 8 yıl Almanca eğitimi verilir. O dönem Alman tıbbî dünya genelinde ilk sırada yer alıyordu.
- 1902'de Gülhane'ye genel cerrah olarak gelen Julius Wieting 1904'de Gülhane Müdürü olur ve 1914'e kadar bu görevde kalır.
- Cemil Topuzlu (Cemil Paşa, sivil tıp fakültesi dekanı) ve Marko Paşa'nın askeri tıp okulunun saraydan uzakta, Haydarpaşa'da yapılmasında önemli rolü olmuştur.

Wieting

Cemil Paşa

- 1903'de Reider Paşa kontrolünde yapılan yeni hastane tamamlanır. Böylece "Haydarpaşa Mektebi Tıbbiye-i Şahane" açılır. 1904'de Prof. Dr. Robert Reider Bonn Akademisine cerrahi hocalığına döner. Yardımcısı Prof. Dr. George Deycke Paşa Gülhane Okul Müdürü ve müfettişlik görevini üstlenir. Deycke de 1907'de Almanya'ya döner.

Dr. Deycke

- 1914'de Julius Wieting askeri hekim olarak Almanya'ya döner. Yerine Dr. Selling ve yardımcılığına da Dr. Brunning atanır.
- Almanya ile işbirliği içindeki bu dönemde, Gülhane mezunlarından üstün başarı gösterenler seçilerek, uzmanlık için Almanya'ya gönderilmiştir. Bu gidenlerden, Almanya'da 4-5 yıl kalarak uzmanlık kazananlar, İstanbul'a dönünce Gülhane'de ve Tıp Fakültesinde hocalık yapmışlardır.
- 1909'da askeri ve sivil tıp Haydarpaşa'da birleştirilerek Darülfünun (üniversite) şemsiyesi altında toplanmıştır. Böylece asker hocalar da tıp fakültesinde ders vermeye başlamıştır.
- Almanya'da eğitim alan hocalardan bazıları; Asaf Derviş, Raşit Tahsin, Süleyman Numan, Hulusi Behçet, Adnan Adıvar, Ziya Hasan Nur, Fuat Kamil Berksan, Mazhar Osman, Hamdi Suat hocalardır.

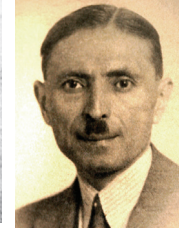
Dr. Derviş

Dr. Tahsin

Dr. Numan

Dr. Behçet

Dr. Adıvar

Dr. Berksan

Dr. Osman

Dr. Suat

- Dr. Reşit Galip 1929'da, genç yaşta, milli eğitim bakanı olur.
- Atatürk, İstanbul Darülfunu'nunda reforma gerek olduğunu ve Avrupa'dan gelecek hocaların eğitim vermesini düşünüyordu.

Dr. Reşit Galip (Soldan İkinci) ve Atatürk

- Dr. Reşit Galip 1931'de Cenevre (İsviçre) Üniversitesi rektörlerinden Pedagoji Profesörü Albert Malche'den İstanbul Üniversitesi'nin reformu için bir rapor hazırlanmasını ister. Albert Malche 1932'de Türkiye'ye gelerek detay çalışmalarını da tamamlar ve raporunu 29 Mayıs 1932'de Türk Hükümetine teslim eder ve İsviçre'ye döner.

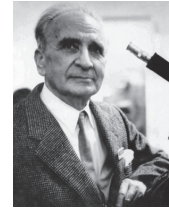

- Malche yeni İstanbul Üniversitesi'nde Batı Avrupa ülkelerinden gelecek öğretim üyelerinin görevlendirilmesini önermiştir. Bu gerçekleştirilmesi en zor öneridir ve büyük sorundur.
- Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'in çabasıyla 31 Mayıs 1933'te çıkarılan 2252 sayılı kanunla Üniversite Reformu hukuken gerçekleştirilmiştir. Fakat Batı Avrupa'dan İstanbul'a gelmesi öngörülen profesörlerin çağırılması gerçek-

leştirilememiştir. Bu sorunun çözümü için Prof. Malche, Rusya'dan göç ederek İsviçre'ye yerleşen arkadaşı Prof. Tschulok'la konuyu tartışarak sorunun çözümü için Schwartz'a danışır. Hitler'in iktidara gelmesi ile Yahudi bilim adamlarına yaşam hakkının da yok olmakta olduğunu gören Prof. Dr. Philipp Schwartz Frankfurt Üniversitesi Patoloji Kürsüsü'nden ayrılarak İsviçre'ye gelmiştir. Konuyu Prof. Schwartz ile ele alan Prof. Malche, Prof. Schwartz'ın önerileri doğrultusunda Zürih'teki "Yabancı Ülkelerde Alman Bilim Adamlarına İhtiyaç Birliği" aracılığı ile Almanya'yı terk eden profesörlerin Türkiye'ye çağırılması konusunda faaliyetler başlatırlar. Prof. Dr. Schwartz, 5 Temmuz 1933'de temsilci olarak İstanbul'a gelir. Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip ile yapılan toplantıda 30 Alman profesörün İstanbul Üniversitesi'ne öğretim üyesi olarak çağırılmasına karar verilir. Aylıklar vs. konusu da ele alınarak bir protokol hazırlanıp imzalanır. Yapılan anlaşmadan Atatürk çok memnun olur.

- Dr. Reşit Galip 7 Temmuz 1933'de Prof. Dr. Schwartz ile tekrar baş başa görüşür. Bu görüşmede ileride Ankara'da kurulacak Tıp Fakültesi'nin ana kadrosunu oluşturacak hocaların Ankara Numune Hastanesi'nde ve Hıfzısıhha Enstitüsünde çalışacağı kararı konuşulur, çünkü Ankara Tıp Fakültesi'nin kurulmasını yıllardır gündeminde tutmaktadır Dr. Reşit Galip.

- Prof. Dr. Schwartz, Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam ile de görüşme fırsatı bulur. Sonra İstanbul üzerinden İsviçre'ye döner. Zürih'te çalış-

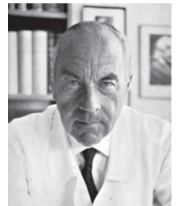

Dr. Schwartz

Dr. Saydam

maya başlar ve faaliyetlerine hız verir. Frankfurt, Berlin, Londra, Paris'te bulunan Alman profesörlerle irtibata geçilir. O dönemde Almanya'da hapse atılan Kantorowicz, Dessauer ve Kessler gibi ünlü hocaların da oluru alınır. Prof. Dr. Schwartz, Prof. Dr. Nissen ile birlikte 25 Temmuz'da Türkiye'ye gelirler, bu kez İstanbul'da Dr. Reşit Galip ile görüşürler. Dr. Reşit Galip İsviçre'den gelecek profesörlerin listesini kabul eder. İstanbul Tıp Fakültesi'nin de, Haydarpaşa'dan üniversite merkez binasının bulunduğu

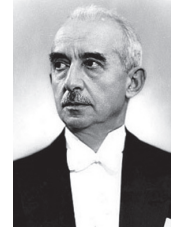
Dr. Nissen

Beyazıt yerleşkesine taşınmasını da uygun bulurlar. Bu arada trafik kazası geçiren Dr. Reşit Galip Bakanlıktan ayrılır. Milli Eğitim Bakanlığı'na geçici olarak bakmaya başlayan Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam daha önce alınan kararların bundan böyle de geçerli olduğunu bildirir. Dr. Schwartz hemen Zürih'e geri döner ve İstanbul'a gidecek hocalar ile gerekli sözleşmeleri yapar. Böylece hocalar, asistanlar, çocuklar ve aileleri ile birlikte yaklaşık 150 kişilik ilk grup Ekim 1933'de İstanbul'a gelir. Prof. Dr. Schwartz da 27 Ekim 1933'de gemiyle İstanbul'a gelir. Bu arada Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur Milli Eğitim Bakanı olmuştur. Bayur Kasım başında yapılan üniversitenin açılış töreninde tek tek tüm Alman hocaları tanıtmıştır. 1933-1945 seneleri arasında 16 Alman tıp profesörü klinik ve enstitü direktörü olarak Türkiye'de görev yapmıştır. İstanbul Tıp'ta hocalık yapan Alman tıp profesörleri; Rudolf Nissen (1896-1981), Erich Frank (1884-1957), Wilhelm Liepmann (1878-1939), Josef Igersheimer (1879-1965), Friedrich Dessauer (1881-1963), Alfred Kantorowicz (1880-1962), Philipp Schwartz (1894-1977), Siegfried Oberndorfer (1876-1944), Hans Winterstein (1879-1963), Julius Hirsch (1892-1963), Hugo Braun (1881-1962), Werner Lipschitz (1892-1946) gibi dünya çapında ünlü hocalardı. İstanbul Tıp Dr. Hulusi Behçet, Akil Muhtar Özden, Mazhar Osman gibi değerli Türk hocalarıyla birlikte 1933'den sonra Avrupa'nın en önemli tıp fakültelerinden biri olmuştur.

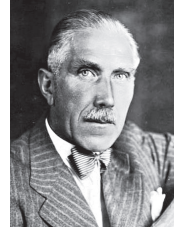

Dr. Bayur

- Hekimlerin Zorunlu Hizmetleri Hakkında Kanun (1923)
- Sivil Hekimlerin Zorunlu Hizmetleri Hakkında Kanuna Ek Kanun (1924)

İnönü

Von Papen

- Tıp Fakültesinden Çıkacak Tabiplerin Zorunlu Hizmetlerinin Kaldırılması ve Yatılı Tıp Öğrenci Yurduna Alınan Tıp Öğrencilerinin Tabi Olacakları Yükümlülükler Hakkında Kanun (1932)
- Dr. Refik Saydam "Leyli Tıp Talebe Yurdunu" açarak buraya zorunlu tıp hizmetini üstlenecek olan tıp ve eczacı öğrencileri almıştır.
- 1933 Ocak ayında Almanya'da Nasyonal Sosyalistler'in iktidara gelmesi sonucu, önceden Nasyonal Sosyalist Partiye karşı görüşlere sahip olanlar, özellikle de Musevi kökenliler ya işten çıkarılıyor ya da baskı, soruşturma yapılarak hapse atılıyordu.
- Bu dönemde Türkiye'de yalnız İstanbul'da üniversite vardı. Bu üniversite; batı dünyası üniversitelerine benzemeyen, Ortaçağ'dan yakasını kurtaramamış, statik, skolastik, teorik bir öze sahipti. Atatürk üniversiteye hem kırılgan hem de kızgındı, çünkü çağa ayak uydurmaktan uzaktı. Üniversitede reform yapma fırsatının ortaya çıktığını gören Atatürk, Almanya'da huzursuzlaşan profesörlerin Türkiye'ye gelmeyi istediklerini de öğrenince onları da-

vet etmek için gerekenin yapılmasını istedi. Adolf Hitler Musevi profesörlerin rahat ülkelere gitmesini istemiyordu. Başbakan İnönü, Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Franz Von Papen'den yardım etmesini istedi ve gereken desteği böylece bulabildi.

- Dünya çapında ünlü hocaların Türkiye'ye gelmesi üniversite yaşamında da mucizevi değişimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu hocalar; kimya dalında Prof. Dr. Fritz Arndt (1933-1955) ve Prof. Breusch, uygulamalı fizikte Prof. Dr. Kurt Zu-

Frank

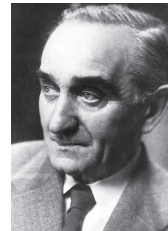
Liepmann

Igersheimer

Dessauer

Kantorowicz

Oberndorfer

Winterstein

Braun

Lipschitz

Özden

Arndt

Zuber

Dember

Kosswing

Haurowitz

Clara

ber (1933-1943), deneysel fizikte Prof. Dr. Harry Dember (1933-1944), tıbbi genetik hocası Prof. Dr. Andre Naville gibi değerli hocalardı. Bu hocalardan Ord. Prof. Dr. Alfred Heilbron 1933'de Münster Üniversitesi'nde farmakobotanik hocası iken Türkiye'ye gelir ve fen fakültesinde hocalık yapmaya başlar. 1956'da Münster'e geri döner. Zooloji hocası Ord. Prof. Dr. Curt Kosswing bu ülkede yaptığı hizmetlerle (1937-1955) anılan bir bilim adamıdır. O ölünce cenazesi vasiyeti üzerine Türkiye'ye getirilmiştir. Ord. Prof. Dr. Karl Löwenthal (1933-1938) embriyoloji hocası olarak çalışmış ve 1938'de Amerika'ya gitmiştir. Prof. Tibor Peterfi 1939'da histoloji ordinarius profesörü olarak İstanbul'a gelir, 1950'de Berlin'e döner. Berlin'den sonra Cambridge ve Kopenhag'a giden Prof. Peterfi 1953'de vefat eder. Ord. Prof. Dr. Felix Haurowitz, Heidelberg üniversitesi biyokimya hocası iken Türkiye'ye gelmiştir. Üst düzey bir bilim adamı olan Haurowitz 1948'de Amerika'ya gitmiştir. Ord. Prof. Hans Werner Winterstein Breslau Üniversitesi'nden gelmiş (1933-1953) ve 20 yıl fizyoloji hocalığı yapmıştır. 1953'de Münih'e döner ve 1963 yılında vefat eder. Prof. Hugo Braun Frankfurt Üniversitesi'nde hijyen profesörü iken 1933-1950 arası İstanbul Tıp Fakültesi'nde mikrobiyoloji hocalığı yapmıştır. 1950'de Münih Üniversitesi'ne dönen Braun'un şu sözleri bir insanlık dersidir "Bizi denizlerin dibinin bile kabul etmediği bir zamanda, Türkiye'nin bize kucak açması, yaşama ve çalışma imkânı vermesi beni ve ailemi ebediyen minnettar edecek ve Türkiye daima benim ikinci vatanım olacaktır".

- Ord. Prof. Hirsh Berlin Hıfzısıhha Entitüsü Müdürü iken Türkiye'ye gelir (1933-1950), hem fakültede hoca olarak hem de İstanbul suyunun temizlenme ve depolandırmasında çalışır. 1963'de Basel'e gitmiştir.
- Prof. Max Clara II. Dünya savaşı sonrası işsiz kalınca 1948'de İstanbul'a gelir. 1963'e kadar histoloji ve embriyoloji hocası olarak çalışır.

- Prof. Werner Lipschitz 1933'de Frankfurt Üniversitesi'nde kimya hocası iken Türkiye'ye gelmiştir. İlaç firması müdürü olarak 1939'da ABD'ye gitmiştir.
- Ord. Prof. Siegfried Oberndorfer 1933'de, Münih Patoloji Enstitü Müdürlüğü'nden İstanbul Tıp Fakültesi'ne genel patoloji ve fizyopatoloji hocası olarak gelmiştir. 1944'te İstanbul'da ölmüştür, mezarı İstanbul'dadır.
- Ord. Prof. Philipp Schwartz aslen Macar olup 1933'de Frankfurt'tan gelmiştir. Schwartz 1953'te Frankfurt'a dönerse de 1954 yılında Pensilvanya Üniversitesi'ne gider. 1977'de vefat eden Philipp Schwartz Türkiye'ye gömülme istemişse de mezarı Zürih'tedir.
- Ord. Prof. Friedrich Dessauer fizikçi mühendis ve radyoterapi hocası idi. Kendi keşfi olan radyoterapi cihazı ile dünya çapında üne sahipti. Almanya'da milletvekilliği de yapan Dessauer Nasyonal Sosyalist Parti iktidara gelmeden önce bu parti aleyhine yazılar yazdığından 5 kez hapse atılmıştır. İnönü, Von Papen'den rica ederek Dessauer'i hapishaneden alıp İstanbul Tıp Fakültesi radyoloji hocalığına getirir. Böylece İstanbul'da radyoterapinin de kurulması gerçekleşir. Dessauer 1937'de Freiburg'a gider.
- Prof. Max Sgalitzer 1938'de Frankfurttan röntgen hocası olarak gelir. 1939'da Amerika'ya gitmiştir.
- Ord. Prof. Wilhelm Liepman Berlin Üniversitesi'nden İstanbul Tıp kadın-doğum hocalığına gelir. 1939'da İstanbul'da vefat etmiştir, mezarı İstanbul'dadır.
- Prof. Josef Igersheimer Frankfurt hastanesi göz şefliğinden gelir ve 1939'a kadar Tıp Fakültesi'nde çalışır. Göz kliniğinin yapılandırılmasına katkıda bulunur.
- Prof. Karl Hellman, Würzburg Üniversitesi'nden İstanbul Tıp Fakültesi Kulak Boğaz Burun kliniğine gelir. Kliniği kurar ve 1945'de İsrail'e gider.

- Dr. Erich Rutin de 1934'de Viyana'dan İstanbul Tıp Fakültesi Kulak Boğaz Burun hocalığına gelir. Ancak araştırma laboratuvarı kurulmayınca 1936'da ayrılır.
- Prof. Dr. Rudolf Nissen 1933'de "Berlin Charite" üniversitesinden gelmiş, dünyaca ünlü genel cerrah ve göğüs cerrahıdır. Ülkemizde cerrahinin yan dallarının oluşmasında önemli rolü olmuştur. 1939'da Amerika'ya gider. "Long Island (NY)" Tıp Fakültesi'nde çalışır. 1952'de İsviçre-Basel'e gelir ve 1981'de vefat eder.
- Prof. Dr. Erich Frank, 1933'de Breslau Şehir Hastanesi'nden İstanbul Tıp Fakültesi 2. Dâhiliye kürsüsüne ordinarius profesör kadrosu verilerek atanmıştır. Dr. Frank esaslı hipertansiyonu ilk tanımlayan bilim adamıdır. Diyabet ve karaciğer hastalıkları konusunda önemli araştırmaları olan ünlü bir hekimdir. Müslüman mezarlığına gömülme-yi vasiyet eden Dr. Erich Frank, 1957'de İstanbul'da vefat etmiştir, kabri Aşyan Mezarlığındadır. O zamanın 1. Dâhiliye hoca Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp espri-dedikoduyu severmiş ve yanlış şeyler söylemiş, örneğin "Fakir olsak da cebimizde birkaç Frank bulunur" da olduğu gibi.
- 1933 üniversite reformunu takiben İstanbul'a gelen hocaların yanı sıra birçok üniversite hoca da Ankara'ya davet edilmiştir. Çünkü Ankara yeni Cumhuriyetin başkentidir. Yakın gelecekte de Ankara'da (1946) üniversite, özellikle öncelikli olarak (1945) tıp fakültesi kurulacaktır. Ankara devlet adamlarının, milletvekillerinin, ordunun üst düzey karargâhının bulunduğu, büyükelçiliklerin bulunduğu bir şehirdir. 1933'de Ord. Prof. Dr. Ernst Magnus Alsleben (dahiliye) (1936'da vefat eder), Prof. Max Meyer (KBB), August Laqueur (fizik tedavi), Ord. Prof. Albert Eckstein (çocuk hastalıkları) Ankara Numune Hastanesi'nde çalışmaya başlarlar.
- 1934'de Türkiye'ye gelen genel cerrah Prof. Dr. Alfred Melchior 1954 ortalarına kadar Ankara'da kalır, çok iyi bir cerrah ve çok başarılı bir hoca olarak hizmet eder. 1945'de Ankara Tıp kurulunca 2. Cerrahi Klinik Direktörü olmuştur.

Eckstein

- 1945'de Ankara Tıp kurulduğunda Eckstein, Melchior ve Marchionini Almanya'daki unvanları ile ordinarius profesör olarak atanırlar.
- Ord. Prof. Dr. Eckstein Türkiye'de çocuk hastalıklarının tanı ve tedavisindeki başarılı çalışmaları ve çocuk koruyucu hekimliği ile çocuk ölümlerini azaltmıştır. 1951'de Almanya'ya dönen Eckstein'in çocuk cerrahı olan oğlu da bir süre Hacettepe Hastanesi'nde çalışmıştır.
- Ord. Prof. Dr. Marchionini 1933'de Ankara Numune Hastanesine cilt hastalıkları direktörü olarak gelir. Freiburg'dan gelen Marchionini 1945 yılında Ankara Tıp Fakültesi'ne geçer. Sifiliz ve dermatitler üzerine çalışmaları vardır. 1948'de Hamburg'a dönen Marchionini 1954-1955 döneminde Münih Üniversitesi rektörlüğünü de yürütmüştür. Marchionini'den sonra 1953'de gelen Prof. Dr. Richard Richter 5 yıl kadar çalışmıştır.
- Ankara Tıp farmakolojide Pulewka, biokimyada Zdemka Stary görev almışlardır. Zdemka 1949'da İstanbul Tıp Fakültesi'ne gitmiştir.
- İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkemize gelen ve Türk tıbbına önemli katkıda bulunan akademisyenler savaş sonrası koşulların düzelmesi nedeniyle Avrupa ve ABD'ye gitmişlerdir. Bir kısmı da içleri buruk acılarla dolu olsa da Almanya'ya dönmüşlerdir. Bazıları ise yeni yetişen genç hekimlerin direncine rağmen bu topraklarda kalmıştır.
- Almanya-Türkiye arası üniversite ilişkiler bugün de en üst düzeyde devam etmektedir. Almanya'da sayısız hekimin hizmet ürettiği de unutulmamalıdır. Bilimin de bilim adamının da vatani tüm dünyadır.
- Cumhuriyetin kuruluşu ile (1923) başlayan çağcılışma sevdası kendini bilim yaşamında da hissettirmeye başlar. 1993'de Almanya'da siyasi havanın bozulması nedeniyle bilim adamlarının; güvenli bölgeleri, insancıl toprakları vatan edinmeleri arzusu ülkemizde bilim alanında batı rüzgârlarının esmesine yol açmıştır. Bu dönemde ülkemizde başta tıp ve eğitim olmak üzere birçok alanda hızlı bir gelişim yaşanmıştır. Türkiye 1939-1945 döneminin dünyada yarattığı olumsuzluklardan en az etkilenecek varlığını sürdürmeyi bilmiştir.

1. Özden A. Türkiye'de Gastroenterolojinin Doğuşu. TGV, Ankara, 2009.
2. Ünver AS. Türk Tıp Tarihinin Evolüsyonu Üzerine. İsmail Akgün Mat, İstanbul, 1957.
3. Neumark F. Boğaziçi'ne Sığınanlar, Türkiye'ye İltica Eden Alman Bilim, Siyaset ve Sanat Adamları 1933-1953. Neden Kitap Yayıncılık, 2008.

4. Tanrıverdi HA, Öney HY. Tıp Alanında Türk-Alman İlişkileri, Artemis, 2003; Vol: 4(3).
5. Dölen E. Türkiye ve Üniversite Tarihi, Cilt IV. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2010.
6. Hatipoğlu MT. Türkiye'de Üniversite Tarihi. Selvi Yayınları, 2000.